

Aan de bestuurscommissie Nieuw-West
Postbus 2003
1000 CA Amsterdam

cc Wethouder Ollongren
cc Wethouder Ivens

11 november 2016

Advies Staalmanplein

Geachte bestuurscommissie Nieuw-West,

Graag vragen wij uw aandacht voor de monumentale waarde van de drie geschakelde paviljoens op het Staalmanplein. Het totale plein-ensemble is nagenoeg gaaf en is van bijzondere stedenbouwkundige waarde, maar door renovatieplannen van woningcorporatie De Alliantie worden de karakteristieke paviljoens bedreigd met sloop. *De kunstraad adviseert om het Staalmanplein aan te wijzen als gemeentelijk monument* en het plein, inclusief de paviljoens, een toekomst te gunnen.

De kunstraad begrijpt dat er meerdere belangen in het spel zijn en dat er een historie is die heeft geleid tot de huidige patstelling. Dit advies bestaat daarom uit een historische terugblik, een analyse van de voorgeschiedenis van de sloop- en renovatieplannen gevolgd door een stedenbouwkundige visie van de kunstraad¹ op de toekomst van het Staalmanplein.

1. De architectuur van het Staalmanplein

Dit plein in Nieuw-West is opgeleverd in 1956 en onderdeel van het Amsterdams Uitbreidingsplan (AUP) uit 1934, van stedenbouwkundige Cornelis van Eesteren (1897-1988). Het Staalmanplein zelf is een ontwerp van de architecten A. Staal en C. Keesman. Het plein en de wijk eromheen maken deel uit van de zogeheten Westelijke Tuinsteden. Van Eesteren gaf deze uitbreidingswijken een voor die tijd zeer vernieuwende opzet: de bewoners moesten kunnen genieten van 'licht, lucht en ruimte'. De tot dan toe gebruikelijke bouwwijze – gesloten bouwblokken – beoordeelde hij als achterhaald.

¹ Een preadvies is afgegeven door Jaap Huisman (bestuurslid AKr) en Maarten Kloos (architect en oprichter van het Amsterdamse architectuurcentrum Arcam).

In de Westelijke Tuinsteden kwam meer ruimte en groen tussen de bebouwing, er werden speelplaatsjes en parkjes mee ontworpen. Op deze manier konden bewoners in de grote stad een modern en gezonder leven leiden, was de achterliggende gedachte.

Het Staalmanplein is binnen Amsterdam een uniek en nog vrijwel intact voorbeeld van dit modernistische gedachtegoed, het ontwerp getuigt van een duidelijke visie. De monumentale kracht schuilt in de goeddoordachte compositie van het plein. Er is sprake van een duidelijk evenwicht tussen leegte en bebouwing. Dat is zichtbaar in de rustige, losse manier waarop drie transparante paviljoentjes op het plein zijn gezet. Deze geschakelde kiosken zorgen voor transparantie in de richting van de Johan Huizingalaan en vormen het meest waardevolle element van het Staalmanplein als complex.

Naast de drie paviljoens vallen vooral de bijzonder gevormde balkons van de twee flats op, aan de noord- en oostzijde van het plein. De balkons zijn per verdieping haaks ten opzichte van elkaar geplaatst en zorgen zo voor een levendig gevelbeeld, een mooie plasticiteit. Deze zogenoemde 'haak' bestaat uit 120 portiekwoningen. Op de begane grond bevinden zich 26 transparante, commerciële ruimtes. Die Bedrijfs Onroerend Goed (BOG)-ruimtes zijn aan zowel voor- als achterzijde voorzien van een etalage-pui, die grotendeels uit glas bestaat.

Monumentwaardig

In 2008 deden Steenhuis stedenbouw/landschap en Urban Fabric BV, in opdracht van Stadsdeel Slotervaart, onderzoek naar de monumentale waarde van de bebouwing in het gebied. Dat leidde tot een advieslijst monumenten. Het bureau betitelde het Staalmanplein als absoluut monumentwaardig: 'Het complex is van hoge kwaliteit. Van de stedenbouwkundige opzet tot en met de architectonische details.'²

In 2009 bepleitten Erfgoedvereniging Heemschut, bewonersvereniging ProWest en het Cuypersgenootschap het behoud van de originele bebouwing op en rond het Staalmanplein, vanwege het unieke jarenvijftigkarakter. Ook die organisaties beschouwen het plein, en met name de drie kiosken (de paviljoens), als uniek Amsterdams erfgoed.

Meer recent bevestigde het gemeentelijk Bureau Monumenten en Archeologie (BMA) het erfgoedbelang van het Staalmanplein. Binnen het grotere stedenbouwkundige stempel dat de architecten in deze wijk tekenden, is juist het plein met de kiosken het meest waardevolle element, oordeelt Jeroen Schilt, architectuurhistoricus in dienst van BMA. Sloop betekent volgens hem dat de stad een uniek ontworpen stukje Amsterdam verliest en dat daarmee onherstelbare schade wordt toegebracht aan het oorspronkelijke 'casco' van de stad.

2. Nieuwe plannen voor het Staalmanplein

Woningcorporatie De Alliantie presenteerde in 2009 het voornemen om de twee

² Zie bijlage A, pagina 38-41, advieslijst monumenten Slotervaart.

portiekflats aan het Staalmanplein (120 woningen, 26 commerciële ruimtes) te slopen. Op ongeveer diezelfde plek was een nieuw woongebouw gedacht met 48 huur- en 48 koopappartementen. Door veranderde wetgeving, voortschrijdend inzicht en met name de grote vraag naar betaalbare huurwoningen in Amsterdam, besloot De Alliantie eerder dit jaar om niet te slopen, geen koopwoningen te bouwen, maar de bestaande voorraad huurwoningen te renoveren. De bestaande bebouwing leent zich daar goed voor. Behoud levert concreet al 24 betaalbare huurwoningen méér op dan sloop en nieuwbouw. Door de drie kiosken te slopen, wil De Alliantie nu nog eens 20 sociale huurwoningen aan de schaarse Amsterdamse voorraad toevoegen.

Nu de bestaande bebouwing ('de haak') wordt gerenoveerd en het bijzondere aanzicht van de woningen behouden blijft, lijkt het de kunstraad niet meer dan logisch om ook de kiosken veilig te stellen voor de toekomst.

Door het renovatiebesluit van De Alliantie is een nieuwe situatie ontstaan. Flats en kiosken vormen een samenhangend geheel, een waardevol ensemble. De renovatie van de portiekflats kan het plein als geheel opfrissen en weer toekomst geven. Drie fraai opgeknapte paviljoens kunnen het karakter en de kwaliteiten van het plein onzes inziens juist versterken.

3. Stedenbouwkundige visie kunstraad

De kunstraad beaamt dat de openbare ruimte van het plein, inclusief de speelplek, aan een opknopbeurt toe is. Het idee om de onderste twee lagen van de direct aan het plein gelegen woningen logistiek samen te voegen en op die manier een aantal atelierwoningen te creëren, zoals De Alliantie voorstelt, is interessant. Ten bate van de levendigheid van het plein zou het daarbij goed zijn om deze woningen tweezijdig te oriënteren, door de woonentrees (net als de entrees van de bovenliggende woningen) aan de buitenkant van de 'haak' te situeren en de entrees van de werkruimten op de begane grond aan het plein. Dit is een interessante ontwerpogave.

Het bestaande blok in de Johanna Reynvaanstraat ter hoogte van het Staalmanplein kan gerenoveerd worden, maar hier lijkt (zeker nu de straat geopend is naar de Helena Mercierstraat) ook sloop en nieuwbouw een aantrekkelijke optie. Dit is gezien de geringe diepte van de percelen ook een ontwerpogave die aanzet tot creatieve en innovatieve architectuur.

Mogelijke herbestemming van het voormalig ketelhuis, eventueel vervangende nieuwbouw ter plaatse van het kerkgebouw en het verhogen en verbreden van de poortruimte, zullen de kwaliteit van de route naar het Staalmanpark verhogen. Deze Johanna Reynvaanstraat kan in de toekomst van buurtoverstijgende betekenis worden, wanneer deze langzaamverkeersroute aan de overzijde van de Johan Huizingalaan, een voortzetting krijgt.

Culturele invulling

Op dit moment zijn de kiosken verhuurd, maar behalve de kapper die al 31 jaar met veel genoegen in een van de paviljoens is gevestigd, lijkt het moeilijk om een commerciële huurder voor de lange termijn te vinden. Het ligt voor de hand dat vooral

de jarenlange verwaarlozing van plein en kiosken en het feit dat het om ongewisse en tijdelijke verhuur ging, daar debet aan zijn.

De kunstraad wijst erop dat er tot nog toe nooit serieus onderzoek is gedaan naar interesse van huurders voor een opgeknapte kiosk aan een vriendelijk plein met platanen en karakteristieke, gerenoveerde woningen.

De goede infrastructuur ter plekke vergroot in de opinie van de kunstraad de toekomstkansen van deze buurt nog extra. Het Staalmanplein grenst aan een tramhalte, die een directe verbinding faciliteert met het centrum en het Centraal Station. Aan de overzijde van de straat staan twee ziekenhuizen, die veel dynamiek genereren. De buurt is duidelijk 'upcoming'. Onlangs openden er in de omgeving twee trendy hotels.

Meerpolige stad

Al in 2013 constateerde de kunstraad in zijn advies *Heel de stad!*, dat diverse stadsdelen er goed in slagen om buiten het centrum een grootstedelijk en veelzijdig kunstaanbod te ontwikkelen. De kunstraad is een groot voorstander van het tonen van meer gesubsidieerde kunst buiten het centrum. De beleidsdoelstelling te komen tot 'een meerpolige stad' is overgenomen door wethouder Ollongren en is onderdeel van het Kunstenplan 2017-2020 dat half november 2016 wordt vastgesteld door de gemeenteraad. De kunstraad meent dat leegstaande kiosken en de plint van de twee gerenoveerde flats uitstekende locaties vormen voor een culturele invulling.

Een partij als Urban Resort laat weten dat er vanuit hun achterban veel belangstelling is voor het huren van werkruimte aan het plein. Bureau Broedplaatsen heeft geld om goede initiatieven te honoreren.

Daarnaast kan op het plein een ruimte worden gevonden als presentatieplek voor de musea in de stad. De kunstraad adviseert de wethouder voor Cultuur om het Marketing Overleg Amsterdamse Musea (MOAM) te vragen hoe zij een pop-up presentatieplek kunnen opzetten op het gerenoveerde Staalmanplein, zodat deze buurt aan het Staalmanplein een voorproefje kan krijgen van exposities in de binnenstad. Het zal de levendigheid en de sociale controle op het Staalmanplein ten goede komen en bovendien nieuw publiek winnen voor gesubsidieerd aanbod.

De kunstraad adviseert het algemeen bestuur van stadsdeel Nieuw-West dit bijzondere erfgoed, het Staalmanplein en de bijbehorende paviljoens, te beschermen en een nieuwe toekomst te geven.

Met vriendelijke groet,



Felix Rottenberg
voorzitter



Guikje Roethof
algemeen secretaris